

Els conceptes clau: pau, violència i conflicte

El model de transformació de conflictes, com a marc global d'intervenció en el conflicte, es fonamenta en alguns conceptes clau com pau, violència o conflicte. Aquests són conceptes sovint controvertits, per això entenem que el punt de partida per debatre el model de transformació de conflictes ha de ser clarificar com interpretem aquests conceptes, i ho fem seguint les línies de la investigació per la pau i el discurs de cultura de pau. Només clarificant aquestes termes podrem compartir un codi comú amb les persones que hi estiguen interessades, sense el qual seria difícil avançar en la reflexió.

1 El conflicte com a oportunitat

Es defineix el **conflicte** com aquella "situació de disputa o divergència en què hi ha una contraposició d'interessos (tangibles), necessitats i/o valors en pugna". (Cascón 2001: 8).

El conflicte no és un fet puntual de confrontació, sinó un procés que s'origina amb la contraposició d'interessos o necessitats i que acaba en el moment que s'ha transformat de manera que les parts ja no el reconeixen com a tal.

Sovint també sorgeixen pseudoconflictes, situacions que les parts viuen com a conflicte però que, un cop analitzats, no existeixen discrepàncies profundes d'interessos o necessitats, sinó que responen a malentesos o falta d'informació. Segons com s'aborden poden esdevenir conflictes, sobretot si apareix violència.

En grups, comunitats i barris on conviuen persones diverses, amb necessitats diverses, es donen inevitablement conflictes i pseudoconflictes de tota mena. Sorolls, comportaments incívics o l'ús abusiu de l'espai públic en són alguns exemples.

El principal repte per abordar els conflictes és saber afrontar-los i transformar-los sense recórrer a la violència. Tot i que sovint s'associïn els conflictes a situacions de violència, sempre que aquests s'abordi sense recórrer-hi, i s'aconsegueixi arribar a solucions negociades que beneficiïn a les dues parts, el conflicte és una oportunitat de canvi i evolució. El conflicte és una oportunitat per a generar noves relacions entre les persones, i també per a transformar les condicions estructurals i/o culturals que poden haver influït en el seu origen. El conflicte és una potent palanca de transformació personal i social.

Taula 1 Situacions percebudes com a conflictes en l'espai públic i comunitari

Tipus de situacions percebudes com a conflictes per personal mediador i comunitari
<ul style="list-style-type: none">▪ Ocupació de la via pública.▪ Sorolls (crits, gossos que borden, cops, etc.).▪ Falta de neteja, brutícia.▪ Morositat en comunitats veïns.▪ Alarma social envers les persones sense sostre, rebuig d'allò desconegut, brut i malalt.▪ Rebuig a normatives sentides com a aliena (per part de persones sense llar).▪ Creença que existeix un criteri únic (el propi) en la gestió de l'espai públic compartit.

- Sensació d'amença del veïnat davant de joves amb indumentària de bandes.
- Conflicte entre grups diferents que volen usar el mateix espai públic i al mateix temps.
- Agressió per la no acceptació de l'opinió de l'altre. Actitud defensiva envers els demés en sentir que el que un diu no és acceptat.
- Festes (soroll, ocupació de l'espai, neteja al finalitzar-la, etc.).
- Baralles.
- No tenir cura dels espais comuns (en comunitats de veïns).
- Okupació d'una casa.
- Mal ús del mobiliari urbà
- Comportaments incívics (llençar escombraries pel balcó, queixes per nens fent pipi pel balcó, per llençar bolquers des d'un pis a la via pública, cantar en horari nocturn; llençar burilles per la finestra; estendre roba sense centrifugar, etc.).
- Diferències culturals en conceptes com la neteja o l'ús de l'espai públic i comunitari.
- Situacions de precarietat d'habitatges i de persones.

Font: Recollit de les experiències dels i les participants en les capacitacions realitzades durant l'any 2012.

2 La pau definida en positiu

S'ha definit la pau com "el procés de realització de la justícia en els diferents nivells de la relació humana. És un concepte dinàmic que ens porta a aflorar, afrontar i resoldre els conflictes de forma no violenta i la fi de la qual és aconseguir l'harmonia de la persona amb ella mateixa, amb la natura i amb les altres persones" (Seminaro de Educación para la paz – APDH 2000: 16).

Durant molts anys –i encara avui en massa contextos– es defineix la pau com l'absència de guerra i de conflicte, o com l'absència d'elements pertorbadors de la pròpia tranquil·litat. Aquesta concepció és el que en la investigació per la pau es coneix com a "pau negativa". La pau negativa ens parla del que sabem que no volem, però no ens concreta allò que cerquem.

Si volem construir una cultura de pau hem de partir d'un concepte de pau que vagi molt més enllà. La pau té moltes connotacions positives, cal identificar-les i reivindicar-les com a punt de partida per poder-hi avançar. Aleshores, és coherent que definim la pau en positiu ("la presència de..."), i deixem de parlar-ne com d'allò que no és ("l'absència de..."). Aquest esforç per definir la pau d'acord amb el que sí és s'anomena **pau positiva**.

De la definició proposada en destaquem les següents idees:

"procés, concepte dinàmic": La pau l'entendem com un ordre social, per tant dinàmic i en constant moviment. També l'entendem com la utopia que ens fa caminar, la pau és el camí.

"de realització de la justícia": La pau requereix de condicions d'equitat entre les persones i pobles, de relacions cooperatives i d'ajuda mútua que garanteixin les necessitats bàsiques de tothom.

"harmonia de la persona amb ella mateixa, amb la naturalesa i amb les altres persones": la pau es pot trobar en el nivell més íntim com en el més social. Les cultures orientals posen l'èmfasi en la pau interior, mentre que les occidentals la defineixen més des de l'àmbit social i de l'entorn. En pensar en la pau hem d'interrelacionar aquestes dues visions complementàries.

"ens porta a aflorar, afrontar i resoldre els conflictes de forma no violenta": la pau no amaga els conflictes, els explicita i busca transformar-los sense violència. Entén que el conflicte és el motor de canvi, i per tant, imprescindible per poder avançar.

Taula 4 Elements que defineixen les concepcions de pau positiva i negativa

La pau des de la seva concepció tradicional occidental ¹ :	La pau des de la nova concepció de pau positiva:
<ul style="list-style-type: none"> ▪ L'absència de violència directa. La presència d'altres violències no reconegudes. ▪ Els períodes entre guerres. ▪ Evadir, no reconèixer i soterrar els conflictes. ▪ L'absència de desordres violents interns dins d'un territori o sistema. ▪ La concentració de poder i control en poques mans que permet evitar la violència directa a partir de la repressió. ▪ No es planifica sinó que queda supeditada a la planificació militar. ▪ La perpetuació de valors com el poder sobre l'altre, la dominació, la prevalença de la raó o la justificació de la violència, tan vinculats a la mística de la masculinitat. <p>Encara ara la pau negativa és la que defensen els més poderosos. Des de l'imperi romà –i potser abans-, ha estat la pau planificada i impulsada pels responsables de l'imperi dominant en cada moment històric.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ L'absència de qualsevol tipus de violència: cultural, estructural i directa. ▪ Un procés en constant construcció. ▪ Afrontar els conflictes noviolentament. Afrontar les causes profundes que originen els conflictes. ▪ És construir un ordre social de reduïda violència i elevada justícia. ▪ La igualtat en el control i la distribució del poder i els recursos. ▪ La presència de condicions desitjades i planificades (treball, educació, salut, etc.) per les quals treballem fermament. ▪ La consideració i generalització de valors com el tenir cura de l'altre, l'empatia, la solidaritat, la cooperació, la recerca del poder amb l'altre i no sobre l'altre, la importància de les emocions, etc. tan vinculats a la mística de la feminitat. <p>La pau positiva cal planificar-la. Cal crear unes condicions estructurals (justes, equitatives) i fomentar un determinat tipus de relacions entre les persones (de respecte i cura mútua, de diàleg i cooperació)</p>

Font: BARBEITO, C; CAIRETA, M (2010) *Jocs de Pau. Caixa d'eines per educar per una cultura de pau*. Barcelona: La Catarata.

Dit d'una altra manera, la pau és l'horitzó i alhora el camí a través del que es van aconseguint relacions més respectuoses i cooperatives i estructures socials més justes i equitatives. És a dir, situem la pau en dos nivells: un de relacional (les persones vivim i convivim relacionant-nos unes amb les altres), i un d'organitzatiu (necessitem d'estructures organitzatives que ens permetin conviure, tant en entorns comunitaris, familiars i locals, com nacionals i globals).

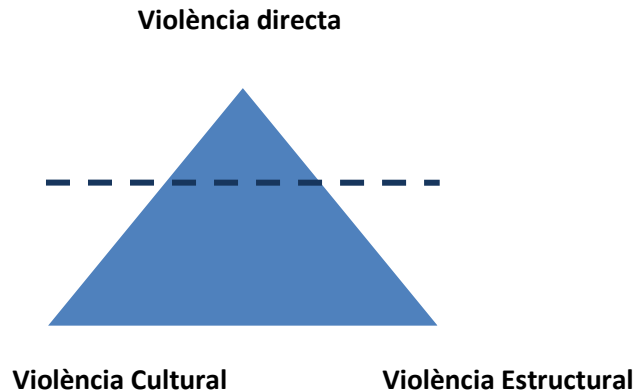
3 El concepte de violència des d'una mirada àmplia

S'ha definit la violència com "l'actitud o comportament que constitueix una violació o una privació a l'ésser humà d'una cosa que li és essencial com a persona (integritat física, psíquica o moral, drets, llibertats...)"(Seminario de Educación para la paz – APDH 2000: 16).

Dit d'una altra manera, segons J. Galtung "la violència és present quan els éssers humans són influïts de tal manera que les seves realitzacions efectives, somàtiques i mentals, estan per sota de les seves realitzacions potencials" (Johan Galtung, 1975). És a dir, quan el context no permet a la persona desenvolupar-se en tota la seva potencialitat. Les persones poden ser víctimes de violència per causes fàcilment identificables o profundament invisibles. La pau

¹ La disciplina acadèmica de la investigació l'emmarca en perspectives de "pau negativa".

requereix de la superació de qualsevol tipus de violència, és per això que J. Galtung diferencia tres tipus de violència:

La **violència directa**: aquella que s'exerceix de persona a persona, de manera que podem identificar les víctimes i també els victimaris. Un assassinat, una tortura, una bufetada, una mutilació, i altres formes de maltractament físic, són exemples de violència directa.

La **violència estructural** és aquella violència que forma part de l'estructura social. Aquella violència en la que podem identificar fàcilment les víctimes, però no els victimaris, ja que l'origen no està en persones concretes, sinó en com s'ha establert el funcionament de l'organització social. Hi ha violència estructural quan les condicions del sistema són desequilibrades i beneficien a algunes persones en detriment d'altres.

La violència estructural té les seves arrels en com es configura el funcionament d'un sistema social: la forma en com es distribueix el poder, com s'organitzen els espais i temps, com s'estableixen les normes i codis de funcionament, com es distribueixen els recursos o com es dirigeixen les actuacions. Així, podem trobar violència estructural en qualsevol estructura social, des d'una petita organització tipus empresa, associació o centre educatiu (segons els criteris per dirigir i organitzar l'entitat), a un estat (segons les polítiques i lleis que decideixi aplicar el govern), o al món (en funció del sistema econòmic imperant, la distribució del poder, les relacions internacionals, etc.).

La **violència cultural**: Segons J. Galtung¹ es refereix a aquell conjunt de valors, idees i conviccions que s'utilitzen per justificar o legitimar la violència estructural o directa, aquelles argumentacions que ens fan percebre com a "normals" situacions de violència. Aquests discursos justifiquen l'aprenentatge d'habilitats per exercir la violència en contra del desenvolupament de les potencialitats pacífiques. Com diu Vicenç Fisas, "quan això passa a la majoria de les persones, podem començar a referir-nos pròpiament a una cultura de la violència" (Vicenç Fisas, 2002:59). Evidentment té a veure amb que se'n ha ensenyat així, és a dir, els models dels que aprenem, ja siguin persones de referència, contes i històries, llibres de text, pel·lícules, notícies, etc. perpetuen models violents que les persones que els creen al seu torn han après. Generació darrera generació estem mancats de referències *noviolentes*.

"La cultura de la violència és "cultura" "en la mesura que al llarg del temps ha estat interioritzada i inclús sacralitzada per amplis sectors de la població a través de mites, simbolismes, polítiques, comportaments i institucions, tot i haver causat infinitat de mort, dolor i sofriment" (Vicenç Fisas 2002: 60). Johan Galtung ho explica a través del concepte de "cultura profunda", és a dir, la tendència de moltes cultures a perpetuar –i sovint defensar aferrissadament- creences, estereotips i visions que generen molta violència, a través de

tradicions i concepcions heretades, que accepten passivament sense analitzar i qüestionar-ne les possibles conseqüències.

La cosmovisió que sustenta un cert context cultural es conforma a través dels traumes, mites i glòries viscuts al llarg de molts anys. De la interpretació que la cultura en faci n'identifica els valors que li faciliten un horitzó de sentit i en guien les futures actuacions. Aquestes estan en la base de la identitat cultural, això fa que costin tant de modificar: qüestionar els valors implica qüestionar la pròpia identitat, això comporta una profunda crisi.

En la nostra cultura, la violència cultural rau en valors profundament arrelats com el patriarcat, el capitalisme, l'economicisme, l'individualisme o el militarisme. Aquestes valors influeixen enormement en la definició de les estructures socials, tot i que sovint ens costa molt identificar-ho, i encara més reconèixer-ho.

4 La noviolència, una opció imprescindible per la cultura de pau

El concepte de pau ens argumenta perquè és important superar qualsevol tipus de violència i *què* cal construir per aconseguir-ho. La noviolència aporta elements entorn el *com* avançar-hi, és una estratègia que busca caminar envers la cultura de pau.

“Noviolència és una traducció del terme que va conceptualitzar Gandhi, *ahimsa*, que combina les idees de pacifisme i d'acció. La noviolència no només rebutja la violència, sinó que promou una actitud activa pel canvi de les violències interiors de les persones i de les estructures violentes de la societat” (Cécile Barbeito, 2008:172).

Per tant, el concepte de noviolència ens situa en una actitud de recerca continuada de mecanismes per aconseguir la transformació dels conflictes, sense utilitzar cap tipus de violència, i poder avançar així envers canvis constructius.

5 La convivència, un fet consumat

Definim la convivència com la “necessària relació entre persones basada en xarxes de sentit compartit” (Departament d'Educació Generalitat de Catalunya, 2009: 10ⁱⁱ). Entenem que en el quotidià sovint ens trobem en situacions on coincidim amb persones diverses a l'hora d'impulsar projectes personals o col·lectius, per aconseguir-ho ens cal interactuar, coordinar-nos, organitzar-nos i relacionar-nos les unes amb les altres. Ens cal conviure.

A la família, a l'entitat, a la comunitat de veïns, etc. la convivència és un fet consumat. No podem escollir si conviure o no amb els altres, però sí com hi volem conviure. La cultura de pau es construeix a partir de les petites múltiples cultures de convivència pacífica que poden néixer en famílies, comunitats, entitats, col·lectius, etc.

Taula 5. Exemples d'actuacions i comportaments facilitadors de la convivència a la ciutat

- Tenir coneixements dels drets i deures dels diferents col·lectius que conviuen. Posar a disposició de la ciutadania aquesta informació a través de mitjans diversos.
- L'existència d'espais de diàleg (consells, assemblees, taules, comissions de treball, etc.) i la capacitat de les persones d'expressar la pròpia opinió de manera respectuosa.
- La tolerància a allò percebut com a diferent i desconegut. L'adaptació positiva a nous fenòmens.
- L'ús de formes de comunicació no violenta.
- La promoció d'espais de coneixement de l'altre percebut com a diferent i de creació de comunitat (equipaments socio-pedagògics, festes populars, projectes d'aprenentatge-servei).

Font: Extret dels debats entre els i les participants en les capacitacions realitzades durant l'any 2012.

Bibliografia i referències

- Fisas, Vicenç (2002) *La paz es posible. Una agenda para la paz del siglo XXI*, Barcelona: Plaza&Janes
- Galtung, Johan (1975) *Violence, peace and peace research*, Vol 1. Copenhagen.
- Lederach, John (2000) *El abecé de la paz y los conflictos*. Madrid: Los libros de la Catarata

ⁱ Galtung, Johan (2003) *Paz por medios pacíficos. Paz y conflicto, desarrollo y civilización*. Bilbao: Bakeaz/Gernika Gogoratuz. **¡Error! No se encuentra el origen de la referencia.**

ⁱⁱ Departament Educació Generalitat de Catalunya (2009). *Projecte de convivència i èxit educatiu*. pp 10.